

יאיר הופמן ז"ל (1937–2019)

גרשון ברין

יאיר הופמן ואני משתייכים לדור הראשון של בוגרי החוג למקרא באוניברסיטת תל אביב. יאיר החל ללמוד באוניברסיטה בשלהי 1958, בשני חוגים: מקרא וספרות עברית. הדור הוא כונה לימים 'הדור המופלא' של תלמידי אוניברסיטת תל אביב הראשונים. וזאת לדעת, בתחילה באו ללמוד באוניברסיטה תלמידים מעולים רבים מתל אביב ומהסביבה שמטעמים כלכליים ואחרים לא יכלו

לעלות לירושלים, וחיכו שנים רבות להזדמנות להיכנס להיכל החוכמה. האוניברסיטה שכנה אז במשכנה הראשון, בקמפוס אבו כביר שבדרום תל אביב, על גבול יפו.

ראוי לציין שבשלהי שנתו הראשונה באוניברסיטה התנדב יאיר להרצות מן הקתדרה באולם הגדול ביותר שהיה בקמפוס אבו כביר. ההרצאה משכה קהל של למעלה מ-100 סטודנטים, ויאיר הרצה הרצאה מעולה על סיפורו של עגנון 'שני תלמידי חכמים שהיו בעירנו'. הדברים היו מעמיקים ומעניינים ועשו רושם רב על כל הנוכחים. אני חושב שהרצאה כזאת של תלמיד ב"א בראשית לימודיו הייתה מעשה חד-פעמי, ולמעשה היא בישרה מראש את מה שעתיד היה להיודע לאחר שנים, כשכבר היה מרצה ותיק ופרופסור למקרא. הרצאותיו הפומביות כפרופסור עשו להן שם, כגון ב'סדרת הרקטור', שבה שוחח מול מאות משתתפים על הפוליטיקה במקרא.

כישרונותיו של יאיר כמרצה מרתק ומשכנע וכמנחה מחונן באו לידי ביטוי בכל שלבי הקריירה שלו באוניברסיטה – כמורה וכמנחה לעבודות סמינריוניות בלימודי התואר הראשון והשני ולעבודות מוסמך ודוקטור – ובפורומים שונים בחוג למקרא, באוניברסיטה, בארץ וברחבי העולם. הוא הרבה להשתתף בכנסים בארץ, כגון בקונגרס העולמי למדעי היהדות בירושלים, ובכנסים בין-לאומיים, כגון בכנס המרכזי של Society of Biblical Literature בארצות הברית. פרסומו הראשון יצא לאור בשלהי תקופת לימודיו באבו כביר – בשנת 1962 פרסמנו בעצת מורנו מאיר וייס המנוח מאמר משותף, 'לשימוש הכיאסמוס במקרא', בספר מ' זיידל (בעריכת א' אלינור ואחרים, ירושלים תשכ"ב). הופמן פרסם שורה ארוכה של ספרי מחקר במקרא, החל בספרו 'הנבואות על הגויים במקרא' (תל אביב תשל"ז), המבוסס על עבודת הדוקטור שלו; וקודם לכן פרסם שורת מאמרים על תפיסת אדום בספרות הנבואה, פרי מחקרו בעבודת המוסמך. הינה כי כן בעבודת הדוקטור שלו הגיע לשיאו מהלך מחקרי שהחל בלימודי התואר השני. בחיבורים אלה בדק הופמן את ייחודה של סוגת נבואות גויים בכלל הספרות הנבואית, את טיבה בהשוואה לסוגות נבואה אחרות וכן את מידת העצמאות של הנביא מחבר הנבואה הספציפית ואת חלקו בחיבורה. מעניין לציין שבספרו הראשון – שלא כדרכו במחקרים מאוחרים, שרובם מתאפיינים בגישה ביקורתית ביותר – נטה הופמן לראות בנבואות הגויים חיבור אותנטי המשקף את יצירת הנביאים שבספריהם באו נבואות אלה. בסיכום ספרו קבע הופמן באשר לנבואות הגויים: 'התברר שאין זו סוגה בעלת מסר "לאומני" כביכול, הסותר את המוסר הנבואי. אין אפוא מקום לטענה, שהייתה מקובלת במחקר, שנבואות הגויים לא חוברו על ידי הנביאים שבספריהם הן משובצות, אלא על ידי עורכים מאוחרים. אדרבא, חלק גדול מהן חובר על ידי הנביאים להם הן מיוחסות, ואין הן מנוגדות למוסר הנבואי'.

ספרו השני, 'ציאת מצרים באמונת המקרא' (תל אביב תשמ"ג), עוסק במוטיב יציאת מצרים בספרות המקרא. הופמן חתן ותיאריך בספר את כל האזכורים של יציאת מצרים במקרא. לפי מחקרו היה מוטיב יציאת מצרים בשלבו הקדום מוטיב שבטי מצומצם שהתפתח לכדי מסורת בכלל ישראל הצפוני, בממלכת אפרים. אולם לאחר כיבוש ממלכת הצפון בידי אשור והגליית תושביה נשארה בארץ אוכלוסיית ממלכת יהודה, וזו אימצה לה את

המוטיב, שהיה עד אז צפוני, וכללה בו גם את יהודה. וכך הייתה המסורת הזאת למסורת כלל-לאומית.

ספרו 'שלמות פגומה: ספר איוב ורקעו' (ירושלים תשנ"ה), שיצא גם באנגלית (Y. Hoffman, *A Blemished Perfection: The Book of Job in Context* [LHBOTS], Sheffield 1996), תופס מקום חשוב על מדף הספרים של חקר ספר איוב. במחקר זה עסק הופמן בשאלת שלמותו של ספר איוב, הן בחלק הפותח, הפרולוג הפרוזאי, הן בחלקים השיריים – בוויכוחי הרעים עם איוב ובכלל זה בפרקי אליהוא וכן בנאום איוב שבסוף הספר ובתשובת האל – וכך גם באפילוג הפרוזאי שבפרק מב, הופמן ראה בכל אלה חלקים של היצירה האחדותית השלמה של הספר, בניגוד לטענות הרווחות במחקר על חוסר השלמות של הספר ושל החלקים המרכיבים אותו. בתשובה על דבריהם של החוקרים שסברו כי הספר הוא צירוף והרכבה של חיבורים שונים, טען הופמן כי המבנה הפגום כביכול של הספר נראה למחברו כדרך המתאימה ביותר להציג את לבטיו האמוניים של איוב ואת ספקותיו באשר צדקת האל, ועל כן בחר במבנה זה. הוא גם קבע שמחבר ספר איוב חי ככל הנראה בבבל בתקופת הגלות.

ספרו האחרון של הופמן, 'התאנים הטובות: גלות יהויכין ומורשתה' (תל אביב תשע"ח), שיצא לאור חודשים אחדים לפני פטירתו, הוא מחקר מקיף על גלות יהויכין, המלך שהגלה נבוכדנצר לבבל בשנת 598 לפסה"נ, עם משפחתו ועם אלפי יהודים ובכללם האליטה של הממלכה. ירמיהו הנביא דימה גולים אלה לתאנים טובות (יר' כד 2–3), דימוי שנועד לעודדם ולחזקם בגלות. הספר מתמקד בשני מרכזי הגולים, עיר הבירה בבל והמושבה תל אביב על נהר כבר באזור ניפור, האיזור שבו פעל כידוע יחזקאל הנביא. לוחות חומר של כתבי יתדות שנתגלו באזור ניפור ובסביבתה ובהם שמות עבריים של יישובים חקלאיים, כגון 'עיר יהודה' ו'בית נשר', ושמות עבריים של מתיישבים, הם הבסיס למידע על קהילת הגולים שהתרכזה שם. לטענת הופמן היו גולי יהויכין ראשוני המתיישבים במושבות אלו, ולאחר 11 שנים, בעקבות חורבן ירושלים ומקדשה, הצטרפו אליהם גולי החורבן של 586 לפסה"נ. הספר בוחן את אסטרטגיות ההישרדות של קהילות גולי יהויכין, עוקב אחר קשריהן עם ירושלים, ומראה שגלות זו שימשה מצע לקליטתם של גולי החורבן בשנת 586 לפסה"נ. התשתית הכלכלית, החברתית והדתית

שפיתחו גולי יהויכין ריככה את הלם הגלות של פליטי החורבן והקלה את קליטתם בגולה.

הופמן פרס במחקר זה שורה ארוכה של כתובים מן התורה ומחלקים אחרים של ספרות המקרא, ומתוך ניתוחם הסיק שרבים מהם שייכים ליצירות מימי הגלות. לדבריו, גולי יהויכין שישבו בתל אביב ובקהילות אחרות במרחב הבבלי הם המחברים, ובמקרים אחרים המלקטים של היצירות המקראיות הללו. לדעתו ערכו גולי יהויכין ספרי מורשת במכלול ספרי המקרא, ואף הוסיפו בהם קטעים שחיברו, וששיקפו את מצבם בגלות. באופן זה הובהר לו שבזכותם נשמרה ספרות ישראל הקדומה ונתקיימה.

מלבד אלה פרסם הופמן ספרי פירוש חשובים, החל בפירושים בסדרת 'עולם התנ"ך' וכלה במסגרת הגבוהה יותר 'מקרא לישראל', שבה פורסמו פירושו על ספר ירמיה (בשני כרכים, ירושלים ותל אביב תשס"א) ועל ספר מיכה (ירושלים ותל אביב תשע"ז). בפירושו לספר ירמיה צידד הופמן בדעה שהספר הוא אנתולוגיה של נבואות, סיפורים ומזמורים, שרק חלקם יצאו מתחת ידו של ירמיהו, ושחלקם האחר הוא פרי עבודתם של עורכים מאוחרים, מן התקופה שלאחר חורבן המקדש. הוא הראה שנבואות מאוחרות שיוחסו לירמיהו נכתבו במגמה לחזק את רוחם של הגולים בבבל ולשכנעם שנבואות הישועה של ירמיהו נתגשמה כשם שהתגשמו נבואות החורבן שלו. אף בפירושו לספר מיכה החזיק הופמן בדעה שהספר הוא אנתולוגיה של נבואות. בסיס האנתולוגיה היה קובץ נבואות של מיכה המורשתי בן המאה השמינית לפסה"נ, ועליהן נוספו בשלבי עריכה שונים נבואות מתקופת הרפורמה הפולחנית של יאשיהו בשנת 621 לפסה"נ, מתקופת גלות יהויכין ומתקופת שיבת ציון. את הספר חותם מזמור, כדוגמת מזמורי ספר תהילים, שנכתב כאפילוג לספר כולו.

ועוד, הופמן החליף את מורו פרופ' בנימין אופנהיימר ז"ל וחבר לפרופ' הנינג גרף פון רונטלאו מאוניברסיטת בוכום בגרמניה בעריכה ובפרסום של חמישה ספרים בחקר המקרא ובאמונת המקרא וספרותו. לחלק מן הספרים הללו גם תרם הופמן מאמרי מחקר משלו. ולא הזכרתי כאן את כמאה המאמרים פרי עטו בשטחי המחקר השונים של המקרא, אמונתו וספרותו, שפורסמו בארץ ובעולם, ולא את חלקו במפעלים עממיים יותר, כגון חלקו בעריכת ה'אנציקלופדיה הישראלית למקרא' ועבודתו בשדה החינוך כנותן חסות ובפיקוח ובבקרה על פרסומים לבית הספר היסודי והתיכון.

על כל אלה ראוי לומר על פרופ' יאיר הופמן ז"ל: חבל על דאבדין.

פרופ' (אמריטוס) גרשון ברין, החוג למקרא, אוניברסיטת תל אביב, רמת אביב,
ת.ד. 39040, רמת אביב, תל-אביב 6997801
brin.gershon@tauex.tau.ac.il

דוד (דודיק) טלשיר ז"ל (1944–2017)

חיים דיהי

דוד טלשיר, דודיק כפי שכונה בפי כול, הלך מאיתנו בטרם עת ב־5 בינואר 2017, ז' בטבת תשע"ז.

דודיק למד באוניברסיטה העברית בירושלים בחוגים ללשון העברית, למקרא ולהיסטוריה של עם ישראל. בשנת תשמ"א הגיש את עבודת הדוקטור שלו, שכותרתה 'שמות בעלי החיים בתרגום הארמי של השומרונים', והוא נחשב מומחה בעל שם עולמי בנושא זה.

בשנים תשנ"א–תשנ"ז עבד במפעל המילון

ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית, ומשנת תשנ"ד לימד במחלקה ללשון העברית באוניברסיטת בן-גוריון בנגב. בשנת תשנ"ט נבחר לחבר יועץ באקדמיה ללשון העברית ובשנת תשס"ה לחבר מלא. הוא היה חבר מערכת 'לשוננו לעם', ערך את כתב העת בשנים תשנ"א–תשנ"ג (לצד שושנה בהט, יוסף עופר ויגאל ינאי), וכן היה חבר בוועדות המינוח האלה: הוועדה לשמות צמחי ארץ ישראל, הוועדה לזואולוגיה, הוועדה לגיאוגרפיה אנושית והוועדה למונחי בלשנות.

תחומי המחקר העיקריים של דודיק היו לשון המקרא (בעיקר העברית המקראית המאוחרת), לשון מגילות מדבר יהודה, לשון חז"ל, העברית בתקופת התחייה, הארמית לרבדיה ולניביה ומילונאות שמית. הוא נודע כחוקר של לשון הריאליה: שמות בעלי חיים, צמחים, אנשים, מקומות וחפצים. בין מחקריו החשובים: 'מעמדה של העברית המקראית המאוחרת – בין לשון

המקרא ללשון חכמים' (מחקרים בלשון, ב-ג [תשמ"ז], עמ' 161–172); 'לשון חכמים באספקלריה של שמות פרטיים' (מחקרים בלשון, ה-ו [תשנ"ב], עמ' 225–244); 'העברית בימי הבית השני – בית גידולה וגלגוליה' (מחקרי תלמוד, ב [תשנ"ג], עמ' 285–301); 'חספין – גלגוליו של שם מקום' (ד' סיון ופ"י הלוי-קירטצ'וק [עורכים], קול ליעקב: אסופת מאמרים לכבוד פרופ' יעקב בן-טולילה [אשל באר שבע, ח], באר שבע תשס"ג, עמ' 191–201); 'על משמעי אנ"ס בארמית ובעברית' (מגילות, ג [תשס"ה], עמ' 205–229); 'על ידיד שהוא "חבר"' (מחקרים בלשון, יג [תשע"א], עמ' 39–50); בספרו 'שמות חיים' (ירושלים תשע"ב) רוכזו מאמריו הנוגעים לריאליה.

דודיק היה המנחה שלי בעבודת הדוקטור, והמשיך ללוות אותי לאורך כל השנים עד סמוך לפטירתו. ידוע מאמר חז"ל המבוסס על הברכה ליהודה 'וּלְבֶן שְׁנַיִם מְחַלְבֵי' (בר' מט 12): 'אמר ר' יוחנן טוב המלבין שיניים לחברו יותר ממשקהו חלב, שנאמר "ולבן שיניים מחלב", אל תקרי ולבן שיניים אלא וליבון שיניים' (בבלי, כתובות קיא ע"ב). בדודיק התקיימה במלואה המידה החשובה הזאת, הסברת פנים – תמיד היה נסוך על פניו חיוך רחב, שחשף את שיניו, חיוך הנראה היטב גם בתמונות שצולם. מעולם לא סירב לסייע, מעולם לא נתן הרגשה שאתה מפריע לו או שזמנו יקר. ההפך הוא הנכון. דלת חדר עבודתו הייתה פתוחה לרווחה תמיד וכך גם דלת ביתו. כשהייתי עובר ליד חדר עבודתו, שהיה סמוך לחדר עבודתי, התעניין בשלומי ובשלום משפחתי באמת ובתמים. כשפניתי אליו ושאלתי אם ניתן להיעזר בו בנושא שאני חוקר, תשובתו השגורה הייתה 'בכיף'. בקיאותו בספרות המחקר הייתה לשם דבר, וכללה מחקרים שפורסמו לא רק בכתבי העת המוכרים אלא בספרי יובל ובאסופות. נהגתי לשלוח אליו את הרצאותי ואת מאמרי לקריאה לפני פרסום, והוא החזירם אליי בלוויית שפע הערות, הצעות ותוספות, שתפסו חלק נכבד בתוצר הסופי. אני מרגיש היטב את חסרונו הן כחונך, כמדריך וכמלווה הן כעמית וכרע. דמותו הצעירה לנצח חסרה לי ולאחרים בנוף המחלקה בפרט ובנוף האוניברסיטה בכלל.

משפחתו היקרה, בתו גייל ושלושת בניו: יעוז, נמרוד ולוטן, תרמו למחלקה ללשון העברית ולמחלקה למקרא ולמזרח הקדום את הספרייה העשירה של דודיק ושל רעייתו ציפי, שהלכה אף היא מאיתנו בטרם עת, שלושה חודשים לפני לכתו. הן חברי הסגל הן הסטודנטים נהנים מהספרייה העשירה שהוענקה

לשתי המחלקות והכוללת את כל ספרות המחקר הנדרשת לרוב הקורסים הנלמדים בשתי המחלקות. מי ייתן והשימוש שנעשה בספרים אלו יסב נחת רוח לדודיק ולציפי בעולם האמת. ואסיים בדברי פרופ' משה בר-אשר, נשיא האקדמיה ללשון העברית – בעקבות מדרש חז"ל (בבלי, בכורות לא ע"ב) – בטקס חנוכת הספרייה: 'בשעה שאנחנו משתמשים בספרייה שלהם כאן, בעולם הגשמי, שפתותיהם דובבות בקבר'.
יהי זכרו ברוך.

ד"ר חיים דיהי, המחלקה ללשון העברית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, שד' בן-גוריון 1,
ת.ד. 653, באר שבע 8410501
deihi@bgu.ac.il

